

אולריך בושויץ.
הביע בקשה
מיוחדת ערב מותו
צילום: מכון ליאו בק

רכבת אחרונה מברלין

אולריך בושויץ, סופר ממוצא יהודי, היה מהראשונים שתיארו ביצירותיהם את גורלם של יהודי גרמניה אחרי ליל הבדולח. אבל לאחר שצוללת גרמנית הטביעה את האונייה שבה נסע, ירדה גם יצירתו לטמיון. איך הצליחו בני משפחתו הישראלים להחזירו לתודעה, וכיצד הפך הרומן שלו "הנוסע" לתגלית ספרותית חשובה בגרמניה **אבנר שפירא, ברלין**

השנה, ובמקום מתקיים טקס וזכרון צנוע לשלושה מדויריו הקודמים של הבניין - בני משפחת בוש וויץ, שנמלטו מכאן זמן קצר לאחר עליית הנא- צים לשלטון ב-1933. אחד מהם, הסופר ממוצא יהודי אולריך אלכסנדר בושויץ, זוכה בשנתיים האחרונות להתעניינות רבה בגרמניה בעקבות

המשך בעמוד הבא

81 שבמערב ברלין. הוא עובר ביניהם, מניח בו- ריזות את המעטפות בתאי הדואר שבכניסה לבית וממשיך הלאה. כמוהו, גם רוכבי האופניים בר- חוב רחב הידיים אינם נעצרים ליד הקבוצה, אף כי הם נאלצים לעתים לצפור לאלה מבין חבריה - ישראלים, כמוכן - שפלטו מבלי משים לשביל הרכיבה. זו שעת בוקר של שבת קיצית, באמצע יולי

"אני חופשי למרות הכל, ואפילו הצלתי חלק מרכושי, ובכל זאת אינני מוצא עצה. אני שבוי למרות הכל. בשביל יהודי, גרמניה כולה היא מחנה ריכוז אחד גדול" (מתוך "הנוסע")

בר אינו מפריע לדוור שמפלט את דר- כו בקבוצת האנשים המתגודדת על המד- רכה, סמוך לבניין ברחוב הוהנצולרנדאם

המשך מהעמוד הקודם

הגילוי מחדש של שני הרומנים היחידים שלו - כ-80 שנה לאחר שחברו וכ-75 שנה לאחר שהוא עצמו נספה בגיל 27 באסון ימי במלחמת העולם השנייה.

ראש עיריית רובע שרלוטנבורג-וילמרס-דורף, שבו נמצא הבניין, משתתף בטקס, וכמו-תו גם האמן הגרמני גונטר דמניג, שפותח את האירוע בחקיקת "אבני נגף" (בגרמנית: שטול-פרשטיינג) - לוחיות ההנצחה הקטנות והמוזהות לכות לזכר נרדפי הנאצים, שהוא קובע על המדרכות ליד מקומות מגוריהם בגרמניה ובמדינות אחרות באירופה, שמהן נמלטו או גורשו. פרויקט ההנצחה המרשים של דמניג - שהחל כיוזמה פרטית שלו בראשית שנות ה-90, עורר לא פעם מחלוקות, צבר תאוצה וכיום ממומן ומאורגן בשיתוף עם מגוון מוסדות ותורמים - נחשב לאנדרטה (המבוזרת) הגדולה בעולם: עד כה נחנכו יותר מ-70 אלף "אבני נגף", רובן לזכר יהודים והשאר לזכר בני קבוצות אחרות שנרדפו בימי הרייך השלישי. בה בעת, הפרויקט מצליח באופן פרדוקסלי להיות מונמנט לא-מונומנטלי - הן מפני שהוא מורכב מנקודות זיכרון ועירות המשוקעות בקרקע ואינן כופות את נוכחותן על המתבוננים, והן מאחר שכל אחת מהן מנציחה קורבן אינדיבידואלי אחד בלבד.

ככל מקרה, ידיו של דמניג מלאות עבודה ומיד לאחר שיצק את אבני הזיכרון לשלושת בני משפחת בושוויץ - הסופר, אחותו הגדולה קלריסה בושוויץ ולצברג ואמם מרתה בושוויץ - הוא מיהר לשני טקסים דומים, שהמתינו לו באותו בוקר בברלין. אבל גם בהעדרו של האמן, קשה היה שלא להרהר בדמיון המסוים בין הרייך עיון שמאחורי "אבני הנגף" ובין "הנוסע", ספרו השני של בושוויץ, שנכתב זמן קצר לאחר פרעות ליל הבדולח בנובמבר 1938 ומגולל את תלאתיו של יהודי אחד מברלין, איש העסקים אוטו זיילברמן, הנמלט מביתו ומנסה לברוח ממולדתו. דווקא הודות להתמקדות בסיפורו האישי של אותו פליט יהודי, העובר מרכבת לרכבת ברחבי גרמניה במשך כמה ימים כדי לחמוק מגל המעצרים של רבבות יהודים לאחר הפוגרום, מצטיירת ברומן גם תמונה קבוצתית - הן של יהודי גרמניה

הסובלים מהחרפת הנידוי והרדיפה סמוך לפרוץ המלחמה והן של החברה הגרמנית על רכידיה, כפי שהיא משתקפת ממפגשיו של הגיבור עם גרמנים אחרים בעת מנוסתו.

"הנוסע" אמנם נכתב בגרמנית, אבל עבר מסע ארוך ומפותל עד שזכה לראות אור בשפה זו ואף זיכה את מחברו בתהילה מאוחרת. הוא פורסם עוד בימי חייו של בושוויץ בתרגום לאנגלית ובתום המלחמה גם בצרפתית, אבל לא עורר הדים. אחותו של בושוויץ, ששמרה על עזבונו לאחר עלייתה לארץ, העבירה אותו לבתה, רעואלה שחף. זו מסרה אותו לימים לחוקר ספרות גרמנית מארצות הברית, והוא העביר אותו בתורו למכון לליאו בק בניו יורק. שחף, ששמרה אצלה עותק של התרגום לאנגלית של "הנוסע", האמינה בפוטנציאל של הספר - בשל המבט הישיר והמדוקדק שהוא מפנה אל מצוקות היהודים באותו פרק זמן מכריע בתולדות הנאצים, ולנוכח העורבדה שהתבסס בחלקו על חוויותיהם של בושוויץ וקרובי משפחתו. מעת לעת היא ניסתה לעניין בו מרילים, עורכים ומתרגמים בישראל, אבל האנרגיות של הסופר והעדרו של כתב היד הגרמני הקשו על האפשרות לתרגמו ולפרסמו בעברית. ואולם, לפני ארבע שנים חלה תפנית בעליה לה (והיררות, מיד יופיע גילוי נאות): שחף קראה כתבה פרי מקלדתי שפורסמה ב"הארץ" על "החבורה מברלין", ספרו של הסופר הגרמני הנשכח ארנסט אפנר, שהופיע במקור ב-1932. הרומן, העוסק בנערי רחוב עניים בבירה הגרמנית, התגלה מחדש בחלוף עשרות שנים על ידי המו"ל הגרמני פטר גראף, נחל הצלחה ותורגם לשפות רבות, בהן עברית. שחף פנתה אלי וביקשה את עזרתו ביצירת קשר עם גראף, שרואיין בכתבה, בתקווה שהוא יתעניין בסיפורו של דודה ואולי ירצה לגאול גם אותו ואת ספרו מתהומות הנשייה. באופן מקרי סיפרתי על כך למתרגמת מגרמנית נועה קול, וזו חיפשה מידע על הסופר וגילתה כי עותק מודפס במכונת כתיבה של כתב היד הגרמני של "הנוסע" מצוי בארכיון כתיבתי הג' לות שבספרייה הלאומית בפרנקפורט. כתב היד הגיע לשם לאחר שנמסר על ידי אמו של הסופר למוסד אחר והתגלגל בין כמה ארכיונים, ללא ידיעתם של בני המשפחה האחרים.

כשסיפרתי על כך לגראף, הוא הביע סקרנות

רבה וכעבור כמה ימים נסע לפרנקפורט כדי לקרוא את כתב היד. הוא מספר כי היה מרותק מהדוקט, שהוא ככל הנראה התיאור הספרותי המוקדם ביותר המתרכז בגורל יהודי גרמניה לאחר ליל הבדולח, אבל גם הבין כי כתב היד לא נערך וסבר כי עריכה תוכל לשפרו לאין ערוך. הוא שאב עידוד מכך שבושוויץ עצמו המשיך לעבד את הספר גם לאחר פרסומו הראשוני בשפות אחרות, וכן מבקשתו של הסופר מאמו ערב מורו תו כי תוציא את הספר מחדש ותיעור לשם כך במומחה לספרות. "אני באמת מאמין שיש משהו בספר הזה שיכול להפוך אותו להצלחה", כתב בושוויץ במכתב לאמו באוגוסט 1942.

הספר אכן נהפך להצלחה אחרי שגראף ערך ופירסם אותו בהוצאת Klett-Cotta בפברואר אשתקד: הוא סוקר בשורת כתבות וביקורות משכחות בעיתונות הגרמנית, הוגדר כתגלית ספרותית רבת משמעות, הושווה ליצירות בולטות אחרות על העידן הנאצי, נכלל ברשימות רבי המכר ונמכר לתרגום ל-16 שפות, לרבות עברית. כעת המעגל נסגר: השבוע - בדיוק 81 שנה אחרי ליל הבדולח - "הנוסע" יוצא לאור בישראל, בהוצאת אחוות בית, בתרגומה היפה והקולח של נועה קול, מי שאיתרה כאמור את כתב היד האבוד.

בשביל קרובי הישראלים של בושוויץ, גם הביקור בבירת גרמניה בקיץ היה סגירת מעגל מרגשת. כ-20 מהם הצטרפו ל"שיבה לברלין", כפי שהם כינו את המסע לעיר ולבית שמהם נמלטו קרוביהם, גם אם הבית הוא כבר לא אותו הבית, מאחר שניזוק בהפצצות במלחמת העולם השנייה ושופץ אחריה, וגם ברלין שינתה את פניה יותר מפעם אחת בעשורים שחלפו. שחף, בת 77 מרעננה, שנולדה כחודש לאחר מותו של בושוויץ, כתבה הרצאה לטקס הנחת "אבני הנגף", ואחיה הצעיר, דורון ולצברג, בן 71 מקיבוץ עינת, הקריא את הדברים וכמעט השתנג כשתיאר את קורות בני המשפחה. "לפני 86 שנה עזבה אמה שלנו את הבית הזה לבדה אל ארץ לא נודעת", הוא אמר. "היא יצאה מכאן לדרך, כה, מלאת פחדים וחששות מן הניכר, והנה אני חנו פה, צאצאיה - ילדיה, נכדיה ונינייה - מל-ויום אותה בשוכה הביתה".

בתום הטקס החלקו נרות וזכרון ליד האנשי דראותו הטירות והנוכחים שרו את ההימנונים

שריפת תוכנו של בית הכנסת במונסבך, למחרת ליל הבדולח, נובמבר 1938. בושוויץ לכד במדויק את רוח הזמן צילום: Heritage Images / Getty Images

של ישראל וגרמניה. בדיוק כשהחלו להתפוח נפתחה לפתע דלת הבניין שבו חייתה משפחת בושוויץ וממנה יצאה אחת היירות הנוכחיות בו. היא אחזה בידה זר פרחים והניחה אותו ליד שלוש "אבני הנגף".

מהרכבות לספינה הטובעת

"ואולי ככה זה ימשיך לעד. עכשיו אני נוסע, אני נוסע נצחי. למעשה כבר עזבתי את הארץ. היגרתי לחברת הרכבות של הרייך הגרמני. אני כבר לא בגרמניה. אני ברכבות שנוסעות בגרמניה" (שם)

הגילוי מחדש של בושוויץ אינו מתרחש בחלל ריק: הוא מצטרף לכמה סופרים גרמנים, חלקם ממוצא יהודי, שעשו את צעדיהם הספרותיים הראשונים בשלהי רפובליקת ויימאר או בשחר ימיו של השלטון הנאצי, נרדפו ונשכחו - ובשני העשורים האחרונים הוחזרו לתודעה הציבורית וזכו להכרה נרחבת. הדוגמה הבולטת ביותר היא הנס פאלאדה, ולצדו אפשר לציין גם את האפנר שהוכר לעיל, הנס קילסון ואירמגרד קוין. וכמו במקרה של "הנוסע", היו גם כתבים נוספים שחזרו בתקופה הנאצית ומסרו עדויות נוקבות על מה שהתחולל בה, אך התגלו ופורסמו לראשונה בגרמנית רק בחלוף עשרות שנים. עמם נמנים, למשל, שני ספרים שהוכרו לא פעם בדיונים על ספרו של בושוויץ: "סיפור של גרמני, 1933-1914" מאת ההיסטוריון והעיתונאי סבסטיאן הפ' נה, שנכתב ב-1939, ו"יומנים, 1933-1945" של הכלשן וחוקר הספרות ויקטור קלמפרה.

בניגוד לשני האחרונים, "הנוסע" אינו ספר עדות או תיעוד אלא רומן בדיוני. אבל הוא מתבסס על חוויות אותנטיות, לוכד את רוח הזמן שבו נוצר ולא יכול היה להיכתב מאוחר יותר באותה צורה. כך, למשל, המוטיב העיקרי שמשמש את בושוויץ בספרו הוא הרכבות הגרמניות, שהגייבור וילברמן מחליף שוב ושוב בנדודיו ובעזרתו הוא מיטלטל מברלין להמבורג, אאכן, דורטמונד, דרוזן ושוב ברלין - אבל אין אלה הרכבות השועטות במרחבי הזיכרון הקולקטיבי שלאחר השואה ומובילות בהכרח למחנות הריכוז וההשמדה. במובן מסוים, הרכבות ב"הנוסע" משמשות כנתיב בריחה ופתח לתקווה, כהרף עין לפי ני שהוטענו במשאה הכבד של ההיסטוריה המדממת של המחצית הראשונה של שנות ה-40. בדומה לכך, גם האמירה ששומע וילברמן בתחילת הרומן מפיו של מלצר, החושב שהוא ארי ומליץ על הקושי לזהות יהודים, עשויה להתפרש אחרת מכפי שהיתה במונן כתיבת הספר. "יהיה עדיף... אם יחייבו את היהודים לשים סרט צהוב סביב הזרוע. ככה לפחות לא יהיה שום בלבול", מציע המלצר, כשנה לפני שיהודי פולין אולצו לענוד טלאי צהוב וכשלוש שנים לפני שגם יהודי גרמניה חויבו בכך (אף כי שורשיו ההיסטוריים של אות הקלון הזה נטועים עוד בימי הביניים).

שלא כמו יציר דמיונו וילברמן, הסופר בוש וויץ הצליח לעזוב את גרמניה בשלב מוקדם יותר, עוד ב-1935. כמוהו, היה אף הוא בן למשפחה אמידה ומכובדת ולא ראה בעצמו יהודי. הוא נולד

המשך מהעמוד הקודם

בברלין ב-1915. אביו, שמת ממחלה כמה חודשי שנים לפני כן, היה רופא ואיש עסקים יהודי מור, מה בן למשפחה של סוחרים. האם מרתה, ציירת ונצח למשפחה חברי סגאט ותיאולוגים מהעיר ליבק, גידלה את אולריך ואת הבת הגדולה קלי ריסה לבדה והעניקה להם חינוך נוצרי פרוטסטנטני. אחרי מות האב היא קיבלה עליה לנהל את עסקי המשפחה ואת יתרת זמנה הקדישה לציור. קלריסה, שלמדה רפואה ועבודה סוציאלית, התגיירה וברחה מגרמניה עוד ב-1933, תחילה לשווייץ ובהמשך לפלשתינה, ואמה ואחיה נמלטו כעבור שנתיים. "הם עזבו בעקבות חוקי נירי נברג, שהונהגו בספטמבר 1935 ומיסדו את אפי' ליית היהודים", אומרת שחף, "אבל נראה שסיבה ישירה יותר היתה רצח אחיה של מרתה, השופט אלכסנדר וולגסט. הוא נרצח ברחוב לאחר שהכריז כי החוקים החדשים של המשטר הנאצי אינם תקפים מבחינתו. הם השאירו מאחור את הבית ואת הרכוש והחלו במסע נדודים - דרך נורווגיה, שוודיה, לוקסמבורג, בלגיה וצרפת".

בשנות הגלות הללו החל בושוויץ לכתוב פרז'ה וב-1937 פירסם את הרומן הראשון שלו, "אנשי שם ליד החיים", המתמקד במצוקה החברתית והכלכלית בברלין של תחילת שנות ה-30. הוא לא הצליח להוציא את הספר בשפת אמו אלא רק בתרגום לשוודית, בהוצאה לאור בשטוקהולם. הספר, שהוא חתם עליו בשם העט ג'ון גריין, קצר תשכחות בעיתונות השוודית.

בעוד אמו השתקעה בלונדון, בושוויץ המשיך בנדודיו ולזמן מה מצא מקלט בפריז, שם למד כמה סמסטרים באוניברסיטת סורבון. ב-1939 הצטרף לאמו ובאותה שנה פורסם "הנוסע" בתרגום לאנגלית, תחילה בבריטניה ובהמשך בארצות הברית. גם ספר זה הופיע תחת שם העט גריין והכותרות שניתנו לו או היו "האיש שנסע ברכבות" ו"הנמלט". באווירה הפוליטית המתוחה בוירה הבינלאומית של אותה תקופה, סמוך לפריצת המלחמה, ההתקבלות של הרומן היתה מינון רית למדי, אבל היו גם מי שהבחינו באיכויותו: ביקורת שפורסמה במגזין האמריקאי "סאטרדיי ריביו" ב-1940 החמיאה לו על התיאור האמין, הפשוט ונטול הסנטימנטליות של החיים תחת המשטר הנאצי.

זמן קצר לאחר שבשווייץ חבר לאמו בלונדון וחשב כי מצא חוף מבטחים, התברר שהאדיטיביון שלו לא תמה: עם פרוץ המלחמה הושמו שניהם במחנה מעצר בגלל היותם "נתיני מדינת אויב" - בדומה למרבית הגרמנים שנמלטו לאנגליה, גם אם היו יהודים או מתנגדי המשטר הנאצי. ב-1940 נשלח בושוויץ למחנה מעצר באוסטרליה על סיפונה של האונייה "דונירה", לצד כ-2,500 בני אדם שכמותו היו ברובם פליטים שנמלטו מגרמניה ואוסטריה. האונייה התפרסמה בעקבות מסכת התלאות וההתעללויות שחוו המגורשים בתודשיים שבהם נמשכה ההפגזה, ולימים הועמדו לדין חלק מאנשי הסגל, הוענקו פיצויי לפליטים וצרציל התנצל על הסבל שנגרם להם. בין השאר, צוות האונייה בוז את רכושם של הפליטים והשליך למים חלק מחפציהם, שכללו במקרה של בושוויץ גם כתב יד של ספר חדש שהשלים.

בשנתיים ששהה במחנה באוסטרליה המשיך בושוויץ לכתוב ללא הרף וגם החל לעבוד מחדש את "הנוסע". כששוחררו הפליטים ב-1942 הוא ביקש לחזור לאירופה והיה אמור

האחיינית רעואלה שחף. נענעים לדוד נעדר צילום: תומר אפולבאו

המו"ל פטר גראף. האמין בפוטנציאל של הספר

ההמוניים אל המרחב החופשי של הבדיון הספרותי וממוג בין חומרי הפולרואיד ההיסטוריים ובין הצילום בחשיפה ארוכה הנעשה בידי הסופר, נכתב ב"פרנקפורטר אלגמינה צייטונג", וביד שפיגלי" תואר הספר כיצירה מרגשת שבה "בושוויץ מפתח פנורמה מרשימה של הגרמנים בני זמננו". מבקרים נוספים שיבחו את הקצב של העלילה המתנהלת כמו מותחן רבת-פניות - כאשר הסופר וגיבוריו, שלא כמו הקוראים בני זמננו, אינם יודעים את סוף הסיפור ואת היעד שאליהם יגיעו הרחיקים הנאצים במסעם לסילוק היהודים.

בעת ביקורם של קרובי משפחתו הישראלים של בושוויץ בברלין התקיים גם אירוע לכבודו בבית הספרות בעיר. שני שחקנים קראו, בגרמנית ואחר כך בתרגום לעברית, פרק מהספר שבו זיילברמן מסתודד עם יהודי אחר שהוא פוגש באחת הנסיעות ובוחן אם יוכל לשתף עמו פעולה בחיי פוש שביל בריחה. גראף סיפר לקהל על הדרך שעבר "הנוסע" מאז גילוי כתב היד בפרנקפורט ועד פרסומו והתהודה שזכה לה, לרבות עיבוד בינמתי שלו שהוצג בתיאטרון שאופליהאוס בצייריך ויועלה גם בגרמניה ובפולין. לדבריו, מהחומרים שגילה בארכיון כתבי הגלות לצד כתב היד עולה כי אחרי המלחמה נעשו שני ניסיונות להוציא לאור בגרמניה, אך שתי הוצאות דחו את הרעיון. מכתב שמצא גראף בארכיון מעיד כי היינריך בל, אחד הסופרים הבולטים במערב גרמניה לאחר המלחמה ולימים חתן פרס נובל לספרות, התערב בשנות ה-60 ועשה נפשות למיץ פרסום "הנוסע", אך גם המלצתו לא הועילה. באירוע גם הקרא קטע מתוך הרומן הראשון של בושוויץ, "אנשים ליד החיים", שאף הוא לא יצא בגרמנית בימי חייו אך כתב היד שלו נשמר בידי המשפחה. בעקבות הצלחת "הנוסע" החליט גראף לערוך ולפרסם גם ספר זה, שבמרכוז דמויות משולי החברה בברלין של שלהי רפובליקת ויימאר, והוא הופץ בגרמניה לפני כחודש. "זה רומן אורבני מבריק השופך אור על חיי העניים שנמצאים בתחתית הסדר החברתי בזמן המשבר הכבד לכלי העולמי שפרץ ב-1929", אמר גראף. "עם גיבוריו נמנים פצוע מלחמה, נערת רחוב, קבצן חסר בית ואשה שאינה מוכנה להאמין בעולם של וכל חסיכונותיהם אבדו. זהו רומן שמתרחש בברלין, אבל מעל הכל זהו ספר גרמני מאוד".

שני כתבי יד של בושוויץ שקעו אפוא במעמקי הים, האחד בעת הפלגתו מאנגליה לאוסטרליה והשני כשהיה בדרך חזרה משם ואונייתו הוטבעה, אבל שני רומנים בכל זאת נדלו ממזולות השכחה, התפרסמו בשפת האם של הסופר שנאלץ להימלט ממולדתו והקנו לו לבסוף מקום על מדפי הספרות הגרמנית של המאה שעברה. "הנוסע" הושווה בגרמניה לציירות של סופרים מרכזיים כמו אנה זג'רס, אליאס קנטי ואימרה קרטס, ואילו אנשים ליד החיים" הוזכר בכפיפה אחת עם ספרים של פאלאדה, יוהן רות ולפרד דבלין, מסכם גראף. "בעיני, ההקבלות הללו מראות עד כמה מוכשר היה בושוויץ, ואילו היה נשאר בחיים מוכשר לפתח את כתיבתו, ייתכן כי היה מחבר יצירות נוספות החורגות בהרבה מהשיגו בשני הרומנים היחידים שהשלים." □

עטיפת "הנוסע" צילום: הוצאת אחוזת בית

מציין המ"ל גראף כי דמותו של זיילברמן "מסקנת את הקרע בנפשו של בושוויץ. לא רק שזיילברמן עצמו אינו אדם חביב במיוחד - לפרקים הוא אפילו סולד מאחיו לצרה - אלא שגם לא כל הגרמנים שהוא פוגש במהלך בריחתו הם אנשים רעים. הוא פוגש קשת רחבה של טיפוסים בחברת הגרמנית: אלה שמשתתפים ברדיפה באופן פעיל ומבצעים פשעים, שותפים לפשע, גרמנים מיוחדים שמסכים מבט מהפשעים, וגרמנים אמיתיים ומלאי חמלה שמגישים עזרה לנרדפים. זהו מבטו על הארץ ועל האנשים שהוא עוד מרגיש שייך אליהם".

שחף מוצאת עניין מיוחד בסצינה שבה זיילברמן מקשיב לשני נאצים היושבים לידו ברכבת ומנסים למצוא מושג חדש שיחליף את המילה "תרבות", הנראית להם כמונח אירופי שאינם הולמים את הרוח הגרמנית החדשה. זיילברמן "תהה בלבו איוו מלה חדשה לתרבות' האדון חושב שמ' צא... אולי פשוט השמיט את המושג 'תרבות' כדי להיחלץ מהמבוכה", נכתב בספר, ושחף מעירה כי זיילברמן, בדומה לבושוויץ, חווה מבשרו בקריסת הערכים והמושגים של התרבות האירופית שעל ברכיה חונך ובהמר"תה בתרבות לאומנית וגונית.

בשיחה עמו מוסיף גראף כי הגילוי המאוחר של "הנוסע" משול בעיניו למציאת מסר בבקבוק שנשלח לפני כ-80 שנה: "מה שהופך אותו לכה מיוחד הוא דווקא העובדה שבשוויץ חיבר אותו בצורה הזאת אחרי הפוגרום ב-1938 - הוא כתב אותו בקדחתנות במשך חודש - אבל עדיין לפני השמדת היהודים. הוא מתאר בספר את תחילת התהליך האכזרי של האלימות הפיזית והרדיפה השיטתית, אבל זה גם הרגע שבו הדה'הומניזציה של החברה הגרמנית מתעצבת והברבריות מתחילה לפרוץ. דרך סיפורו של זיילברמן אנחנו רואים כיצד האירועים עירערו את כל הוודאיות וכיצד אורח מוכובד נהפך לנחות ומנודה. אני רואה בספר מניפסט של אנושיות מכיוון שהוא מלמד מה פירושו של דבר להיות אדם, מה פירושו של כבוד ומה פירושה של אשמה. אפשר ללמוד ממנו שגם קורבנות יכולים לעתים להיות אשמים, ולהיפך - כיצד גם באווירה של שנאה יכול אדם לשמר את האמפתיות שלו".

בדומה לגראף, גם רבים מהמבקרים שכתבו על הספר התפעלו מהאופן שבו הוא מפיח חיים בהיסטוריה וגורם לה להכות בפניהם של הקוראים. "הנוסע" מעביר את האימה והסבל

להתגייס לחיל המודיעין של הצבא הבריטי. הוא עלה לאוניית הנוסעים אבוסו, שהפליגה לאנגליה. לימים פגשו שחף ואמה את האמן חנניה פינר מקיבוץ עין גב, שהיה עצור יחד עם ברושוויץ באוסטרליה והתיידד עמו. זה סיפר להן כי בושוויץ חשש מאוד לפני ההפלגה ולכן כרך סביב גופו את כתב היד של ספר שחיבר במחנה, בתקווה כי אם תוטבע האונייה אולי יצליח להציל את היצירה. ב-29 באוקטובר 1942 נפגעה האונייה באזור האיים האזוריים משתי פצצות טורפדו ששיגרה צוללת גרמנית ו-362 מנוסי עיה טבעו למוות, בהם בושוויץ.

"אולריך היה בשבילנו דוד נוכח מאוד בהעדרו, דוד שלא זכינו להכיר", אומרת שחף. "במשך כל ילדותי ועוררי ליווה אותי ציור הדיוקן שלו, שסכתא ציירה ושלחה לאמי, ציור ששמור עמי עד היום. סכתא התקשתה להשלים עם מותו והאמינה שאולי הוא ניצל וחי על אי בודד, וגם אני כילדה דמיינתי זאת ופינטזתי שנמצא אותו יום אחד".

מותחן עם סוף ידוע

"יש יותר מדי יהודים ברכבת, חשב זיילברמן. זה מעמיד את כולנו בסכנה. אחרי הכל, לכם אני חב את מצבי כעת. אילולא הייתם, הייתי יכול להיות בשלום... אך מאחר שאתם קיימים, יכחידו אותי יחד איתכם. ולמעשה אין שום קשר בינינו! זאת היתה מחשבה מגונה בעיני, אבל הוא בכל זאת חשב אותה" (שם)

"הנוסע" נפתח כאשר הגיבור זיילברמן ואשר תו הנצוריה מצפים לקבל עדכונים מבנם, הנמצא בפריז ומנסה להשיג להם אשרות כניסה. זיילברמן - שלחם בצבא הגרמני במלחמת העולם הראשונה, נפצע בה, איבד בה את אחיו, הקים עסק משגשג ותמיד ראה בעצמו פטריוט גרמני - חש לפתע שנשל ממעמדו. בני הזוג מנסים למיץ את דירתם בברלין ונסחטים על ידי הרוכש, בדיוק כאשר נשמעות דפיקות של אנשי גסטפו בדלת - וזיילברמן מצליח להימלט ברגע האחרון. לאחר מכן הוא נפגש עם שותפו העסקי וחיברו זה שנים ומתאכזב לגלות כי גם זה מנצל את מצבו ומסכים לקנות ממנו את חלקו בעסק במחיר מגוחך. ובכל זאת, הוא משיג כסף רב במיזמן ויוצא לדרך, בתקווה שיצליח למצוא סדק שמבעדו יוכל להיחלץ.

כך מתחיל סיפור הרפתקאות מסועף, שבו קרונות הרכבת משמשים לזיילברמן כבית ארעי ובעזרתם הוא מודלג ממקום למקום רק כדי לגלות כי עליו להמשיך ליעד אחר. לאורך הדרך הוא מתוודע למגוון דמויות והעובדה שהוא בעל חזות ארית וברשותו ממון רב מאפשרת לו להתגייס בבטחה יחסית. באחרית דבר שצירף לרומן